

KIRGIZ TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ ALİP-BEE ADLI İLK ALFABE KİTABINDAKİ SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

On the Vocabulary in the First Alphabet Book named "Alip-Bee"
written in Kirghiz Language

Yrd. Doç. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI*

ÖZ

Bu makalede, İşenaalı Arabayev tarafından kaleme alınan ve Kırgızların ilk milli alfabe kitabı olan *Alip-Bee* temel alınarak Kırgız Türkçesinin yazı dili hüviyetini kazanmaya başladığı yıllardaki hâli ile günümüz Kırgız Türkçesi, söz varlığı açısından mukayese edilmiştir. Yapılan mukayesenin ışığında bu Türk lehçesinin gelişimi hakkında bazı çarpıcı sonuçlara ulaşılmış, o dönemdeki Kırgız halkı ile ilgili sosyo-linguistik bazı tespitler yapılmıştır. Makalemiz, Türkiye’de yapılmış Arap harfli Kırgız metinleri ile ilgili ilk bilimsel çalışmadır ve İ. Arabayev’i Türkoloji çevrelerine tekrar hatırlatması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Alip-Bee, alfabe, İşenaalı Arabayev, Kırgız Türkçesi, söz varlığı

ABSTRACT

In this study, on the basis of Alip-Bee, the first national alphabet book of the Kirghiz, the situation of the Kirghiz language in the years in which it began to get its writing identity and that of today is compared. As a result of this comparison, some surprising consequences have been obtained, and some socio-linguistic outcomes about Kirghiz society of the era have been revealed. The study is unique since it is the only scientific study in Turkey fulfilled about Kirghiz prose in Arabic Alphabet. Moreover, it is of significance in that it reminds I. Arabayev to Turkology circles once more.

Key Words

Alip-Bee, alphabet, İşenaalı Arabayev, Kirghiz Language, vocabulary

İLGİRİS

Bolşevik Devrimi, 1917 yılının Kasım ayından 1918 yılının Şubatına kadar ki süreçte siyasi üstünlüğünü Rusya ve Türkistan topraklarında kabul ettirmiş; 30 Nisan 1918 tarihinde Türkistan Sovyet Federal Cumhuriyeti resmen kurulmuştur.

Türkistan Sovyet Federal Cumhuriyeti halkının okur yazar oranının ortalama %1-2 düzeylerinde olması (Cigitov 1987: 32); Devrim’in felsefesini, siyasi ve ekonomik hedeflerini halka öğretmek ve yeni rejimin propagandasını yapmak isteyen Sovyet yöneticilerini zor durumda bırakmıştır. O dönemde bunu yapmanın etkili yolu olan basın yayın araçlarını kullanmak, söz konusu eğitim düzeyinden dolayı mümkün olamamıştır.

Hem Devrimin temel ilkelerinden biri olan eğitimi yaygınlaştırmak hem de bu yolla devrimin ilkelerini kalıcı kıl-

mak için 1919 yılından itibaren bütün Türkistan’da hulummalı bir seferberlik düzenlenmiştir. Bu seferberlik çalışmalarından, eğitim (okuryazar oranı % 0,6) ve ekonomi açısından Türkistan’ın en geri bölgesi konumundaki Kırgızistan da nasibini almıştır (KSE 1983: 269).

Sovyetlerin eğitim seferberliği ilkin basit yerel okulların açılmasıyla başlamış, ilerleyen zamanlarda açılan okulların kaliteleri ve öğretim dereceleri artırılmış; nihayet üniversitelerin açılmasıyla bu zincir tamamlanmıştır. Okulların ardından bölgede yeni matbaalar kurulmuştur. Kurulan matbaalarda halkların kendi lehçeleriyle hazırladıkları alfabele-ri, dilbilgisi kitapları, diğer çeviri ve telif eserleri basılmıştır.

Çalışmamızın merkezindeki *Alip-Bee* adlı eser, Ocak 1924 tarihindeki Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin 12. Kurultayında aldığı "... Kırgızlar,

* Selçuk Üniv, Türkiyat Araştırmaları Enst., Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ufukdas@hotmail.com.

Uygurlar gibi az nüfuslu halkların lehçelerinde yayın yapma...” kararının ürünüdür. Kurultayın bu kararı her ne kadar Kırgızlar, Uygurlar gibi halkların lehine yapılan işler gibi görünse de, aslında gerçek hedef Türkistan Türklerinin hiç de yabancı olmadıkları bir politikamın devamı yönünde atılmış bir adımdır. Bu ve buna benzer kararlar, Çarlık döneminden itibaren süregelen “Türkistan Türklerini dil, kültür, ülke olarak ayırma ve onları daha rahat idare etme” politikasının Sovyetler Birliği’nde devam ettirilmesinden başka bir şey değildir.

Kırgız yazı dilinin ilk örneklerinden olan *Alıp-Bee* kitabında, yeni yazı dili olmaya başlayan Kırgız Türkçesi ile bugünkü arasında farklılıklar bulacağımızı, bu farklılıkların bize o yıllarla ilgili pek çok malzeme verebileceğini düşündük. Metni incelediğimizde dilbilgisi açısından işlenebilecek önemli farklılıklar göremedik. Fakat eserde kullanılan sözcüklerle çağdaş Kırgız Türkçesinde kullanılan sözcükler arasında hatırı sayılır derecede farklılıklar tespit ettik. Bu tespitlerimizi sonuç bölümünde dile getirdik. Arabayev’in *Alıp-Bee* adlı eserini tanıtmak, Türkiye’de İşenaalı Arabayev’i Türkoloji camiasına tekrar hatırlatmak, bu çalışmanın diğer hedefleridir.

II. İŞENAALI ARABAYEV

İşenaalı Arabayev, Kırgızistan’ın Koçkor bölgesinde bulunan Kün Tatış köyünde 1882 yılında dünyaya gelmiştir. Çeşitli yerel okullarda temel eğitimini aldıktan sonra 1900-1910 yılları arasında köy okullarında öğretmen olarak görev yapmıştır. 1910-1913 yılları arasında Orenburg’taki Hüseyniya Medresesi’nde ve Ufa’daki Galiya Medresesi’nde eğitimine devam etmiştir. (TDOE 2002: 409). Bu dönemde Rus okullarının eğitim öğretim teknikleriyle tanışmış ve kendini daha iyi geliştirmenin yollarını bulmuştur.

15 Şubat 1911 yılında Ufa şehrinde basılan *Alifbe Yaki Tuta Okuu* adlı

ilk Kırgız-Kazak alfabe kitabını Hafis Sarsakeyev’le kaleme aldı. Alfabe dışında Kırgız ve Kazak çocukları için okuma parçaları ve güzel yazı örnekleri hazırladı. Kazan’da iken Moldo Kılıç’ın *Zilzala* adlı eserini yayına hazırlayıp başardı. Manasçı Tımbek’ten “Semetey”, Moogaçı’dan “Segetbay” destanlarını derledi. Semetey’i İşkek, Taşkent ve Moskova’da yayımladı. Ünlü Manasçı Sagımbay Orzback Uulu’ndan Manas destanının tamamını derleme faaliyetlerine katıldı, hatta öncülük etti.

1923 yılında Türkistan Özerk Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir alt komisyon kuruldu. Eğitimci İşenaalı Arabayev komisyona başkan seçildi. 1924 yılında Arap harflerinden oluşan ilk Kırgız milli alfabesini, komisyonda başkanlık yaptığı yıllarda hazırladı. Bu alfabede Kırgız dilinin ünlü ve ünsüz seslerine uygun yeni harfler türetildi. Bu hâliyle alfabe Kırgız ses sistemine daha uygun bir hüviyet kazandırılmış oldu.

Arabayev’in alfabe kitabı *Alıp-Bee*, Çin’de yaşayan Kırgızlara kadar ulaştı ve eğitim öğretimde onun alfabesi kullanıldı. Çin’deki Kırgızlar 1949’da 27 harften oluşan Kırgız alfabesine üç harf daha eklemiş oldular (İdirisov 2007:108).

Arabayev, aynı yıllarda ilk Kırgız gazetesi olan *Erkin To’o’nun* çıkarılması ve yayımlanması faaliyetlerinde önemli görevler almıştır. Arabayev’in yukarıda zikrettiklerimizin haricinde *Alfabeyi Düzgün Okuma (Bi kek 1912)*, *Yazım Örnekleri (Bi kek 1912)*, *Okuma Yazma Bilmeyen Büyükler için Alfabe (Bi kek 1925)* gibi eserleri de vardır (TDOE 2002: 409).

İlk Kırgız alfabesini (1911) hazırlayan ve 1922 yılında Manas Destanı’nın kaydını yaşanmakta olan Sagımbay Orozback Uulu’ndan derlenmesinin resmî yolunu açan İşenaalı Arabayev, 1933 yılında burjuva milliyetçisi olmak suçuyla tutuklanmıştır. KG’nin işkencelerine dayanamayan yaşlı eğitimci 1938’de öldürücü dozda tütün yemişi ve böylelikle

kaçınılmaz olan kurşuna dizilme cezasından kurtulmuştur.

Arabayeve ve çağdaşlarının sadece milletlerini sevdikleri ve Türkolojiye hizmet ettikleri için hunharca katledildikleri “Kızıl Kıyım” yıllarında, bütün Türkistan’ın sadece aydınlarını değil, aynı zamanda aydınlık geleceklerini de yitirdiklerini, Ahmet Turan Kur unlanan *Türkoloji* adını verdiği çalışmasında şöyle izah ediyor: “... Bu çalı ma vesilesiyle ö rencilik yıllarımdan beri adlarını ya da bir kısım eserlerini bildi im Samoyloviç, Polivanov, Hocayev, Çobanzade, Cumabayev, Baytursunov, Timistanov, Atnagulov, Gubeydullin, abdanov, Jubanov, onanov, Aliyev, Asan, Kurmanov, Simumyagi, pçi, Zebirov, eref, Hasanov, Arabayev, Azizo lu... gibi birçok dilbilimci-Türkolo un cezalandırıldı ını ve genellikle de kur una dizilerek öldürüldüklerini ö renince gerçekten çok üzüldüm. Elbette öldürülenler burada sayılanlarla sınırlı de ildi ve daha birçok air, yazar ve devlet adamı öldürülmü tü. Öldürülen bu air, yazar, fikir ve devlet adamları Türk topluluklarının fikir ve sanat önderleriydi. Onlar Türk toplumuna yol gösterecek, Türk dilini i leyecek ve Türk aydınlanmasını gerçekle tireceklerdi. Onları yok etmek, Türk milletini, yolunu aydınlatacak ı ıktan yoksun bırakmak demektir. Onlar sadece bir can de il, bir millet demektir...” (Turan 2007: 5)¹.

1952 yılında vefatının üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen, düzenlenen bir konferansta dilci İgor Tatmanov, İşenaalı Arabayev’i kastederek: “...Manas destanının en gerici varyantı ise arkasında cedid mekteplerinin, Pantürkistlerin ve Türk ajanlarının durdu u ‘Sagımbay Orozba-kov’ varyantıdır (Bu varyantı Arabayev derlemi ti)... Buna ilaveten Arabayev’in ça da ları Timistanov, Soltonogov ve daha sonraki dönemlerde ba ka ki ileri etkilemeye çalı tı ını hatırlatmak gerekir.” diyerek onun aziz hatırasına iftira atmaya devam etmiştir (Tayciyev 2004: 63).

Yük eğitimci, dilbilimci, edip İşe-

naalı Arabayev, her ne kadar uzun yıllar Kırgız tarih ve edebiyat tarihi kitaplarında yok sayılmışsa da², bugün Kırgızistan’da bir Üniversite adında (*Arabayev Kırgız Devlet Pedagoji Üniversitesi*) ve köklerine sadık, milliyetperver Kırgızların millî benliklerinde yaşatılmaktadır.

III. ALİP-BEE

Üzerinde çalışma yaptığımız *Alip-Bee* kitabını 1994 yılının Nisan ayında Kırgız Uluttuk Kitepkanası (Eski adı Lenin Kitepkanası)’ndan temin etmiş-tik. Eser, kütüphanenin girişindeki cam fanus içerisinde sergilenen, zorlukla fotokopisini çektiğimiz “Arap harfli” dört eserden biridir.

Eserin hemen yanındaki tanıtım yazısında “Arabayev, E., 1926” notu vardı. Sonradan bu eserin 1924 yılında İşenaalı Arabayev’in hazırladığı Arap harfli alfa-be kitabı olduğunu teyit ettik. Elimizdeki nüsha, Kırgızistan’da 1926 yılında basılanlardan biridir.

Alip-Bee kitabı 84 sayfadır. İlk 14 sayfasında heceleme ile ilgili örnek sözcükler verilmiş, sözcüklerin hecelere nasıl ayrılacağı gösterilmiştir. Eserin 16’ncı sayfasında Kırgız Türkçesindeki sesler ve bu sesleri karşılayan harfler tanıtılmıştır. 17’nci sayfadan 84’üncü sayfaya kadar Kırgız halkının oyunları, âdetleri, alışkanlıkları, günlük hayatları, sosyalist hayata dair bilgilerin tanıtıldığı parçalar mevcuttur.

Kitabın son sayfasında, “Türkmenistan Devlet Kütüphanesi”nin damgası vardır. Turadan anlaşıldığı kadarıyla eser, Türkmenistan Devlet Kütüphanesi’nden Kırgız Uluttuk Kitepkanası’na armağan edilmiştir.

IV. ALİP-BEE ’DEKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLER

Alip-Bee’de kullanılan Türkçe sözcükleri, alıntı sözcüklerde olduğu gibi tablo hâlinde göstermedik. Bunun yapmak makaleyi gereksizce uzatacaktı. Bunun yerine sadece farklılıklar içeren sözcükleri maddeler hâlinde gösterdik.

1. *Alip-Bee*'de tespit ettiğimiz Türkçe ad soylu sözcüklerin sayısı 604'tür. Ad soylu sözcüklerin oluşturduğu birleşik isimlerin sayısı ise 62'dir: *ağalasaşal* "ihtiyar", *balçeçek* "balansı kovanı", *baş oono* "temmuz", *ayaş oono* "ağustos", *bayçeçekey* "karçiçeği" vb.
2. Tespit edilen ad soylu sözcüklerin 53'ü sıfat görevinde kullanılmıştır:
açık-ayrım "açıklayıcı, açık seçik", *appaş* "apak, bembeyaz", *başuusuz* "bakıcısı olmayan; bakımsız", *caşşı* "iyi, güzel", *cuğuştu* "bulaşıcı; yapışkan", *dandu-danduu* "iri, dolgun", *içke* "ince", *Kıraan* "çevik; sık sık", *oştum-oştum* "kuvvetli, kuvvetlice", *sop-soo* "şapasağlam" vb.
3. *Alip-Bee*'de 10 tane zamir kullanılmıştır:
ağa "o" zamirinin yönelme hâli eki almış şekli", *alar* "önlər", *biröö* "birisi", *baarı (barı)* "hepsi, tamamı", *kimiñer* "kimileri", *öz* "öz, kendi", *oşo* "bna, onu", *tigi* "bradaki, öteki, diğeri, deminki", *tetigi* "işte ötedeki, taa oradaki", *üçöö* "üçü".
4. Zarf ve edat görevinde kullanılan 42 tane sözcük tespit edilmiştir:
antip "bu şekilde, böylece", *birdi-birge* "aniden; beraberce", *ekinçi caktan* "öte yandan", *kiyin* "şonra", *kündüzküdüy* "gündüz gibi", *tuurası* "hakkında, doğrultusunda, ilgili" *üçün* "için", *arcağınan* "öte yandan", *cabıla* "toptan, hep beraber", *biroş* "çünkü; ama, lâkin", *bolbosu* "olmasa, değilse, yoksa, aksi takdirde", *deyire, deyre* "değın, kadar", *mına* "işte" vb.
5. Fiillerin ve birleşik fiillerin adedi 284'tür. İsim+ yardımcı fiillerden müteşekkil birleşik fiillerin sayısı ise 21'dir:
arış çap-: "su yolu açmak, ark açmak", *baykas kıl-*: "dikkate almak, itibar etmek, önem vermek", *çalma sal-*: "kement atmak", *cardam ber-*: "yardım etmek", *car kılış-*: "bağrışmak", *caşşı sal-*: "güzel yapmak, iyi yapmak", *kulağın sal-*: "kulağın eğmek, yorulmak", *şulun sal-*: "kısrağı sağarken, onun sütünü bırakması için tayı annesinin yanına getirip az az memesinden emmesine izin vermek", *mal kaytar-*: "hayvan gütmek", *oynomoş bol-*: "oyun oynamak istemek." vb.
6. *Alip-Bee*'de ad soylu ve fiil soylu sözcüklerin toplam sayısı 888'dir.
7. *Alip-Bee*'de tespit ettiğimiz Türkçe sözcüklerin bazıları çağdaş Kırgız Türkçesinde farklı ses yapıları veya değişmelerle kullanılmaktadır. Bu tür kullanımları, *Alip-Bee*'deki sayfa numaralarını parantez içinde vererek maddeler hâlinde göstermeye çalıştık.

Bazı Türkçe sözcüklerin metinde farklı yazılımları mevcuttur. Bunları da gösterdik ve yorumlamaya çalıştık.

Bunun yanında kimi sözcüklerin anlamları veya o dönemde kullanılıyor olmaları dil sosyolojisi açısından önemlidir. Belirttiğimiz özellikleri ihtiva eden sözcükleri de notlarımıza ekledik.

Alip-Bee'de var olan, çağdaş Kırgız yazı diline ait sözlüklerde bulamadığımız, ağızlara ait sözcükleri de notlarımızda gösterdik.

7.1. Arabayev'in hazırladığı, 1926 yılında basılan alfabe kitabının adı, Arapça “Elif-bâ” sözünün Kırgız Türkçesinin ses yapısına uygun hâle getirilmiş şeklidir: *Alip-Bee*. Artık çağdaş Kırgız Türkçesinde “alfabe” anlamına gelen Rusça “алфавит” sözü kullanılmaktadır. Bu değişim, sadece bir kitap adıyla izah edilemez. Kırgızların Arap alfabesini bırakıp Kiril alfabesini kullanmaları, aynı zamanda İslâm geleneğini terk edip Ekim Devrimini yapan Batılı Rus geleneğine geçmesinin ve Rusçanın Kırgız Türkçesi üzerinde oluşturduğu etkinin güzel bir örneğidir (1).

7.2. *Alip-Bee*'deki bazı sözcüklerin imlasında, sözcüğün bünyesindeki ünlü, çağdaş Kırgız yazı dilindeki şekle uymamakta; bazen kısa bazen uzun ünlü olarak gösterilmektedir. Biz bu farklılıkları matbaa hatası olarak kabul edeceğiz. Çünkü Arap harfli ilk alfabe kitabı olan *Alip-Bee*'de buna benzer çok fazla imlâ hatası mevcuttur. Bu özellikteki sözcükleri aşağıda verdik:

Alip-Bee'de تانیت (tanıp, 9) ve تانیت (taanıp, 16) olarak iki şekilde yazılmış; çağdaş Kırgız yazı dilinde “тааны- (taanı-)”.

Alip-Bee'de یراق (ıraak), یراق (ıraak) (18, 20); çağdaş Kırgız Türkçesinde “ыраак (ıraak)”.

Alip-Bee'de بارى (baarı), بارى (barı) (19, 20); çağdaş Kırgız Türkçesinde “баары (baarı)”.

Alip-Bee'de ارا (ara) (39); çağdaş Kırgız Türkçesinde “aapa (aara)”.

Alip-Bee'de عسوروت (süröt), عسوروت (süröt), عسوروت (süröt) (43,83); çağdaş Kırgız Türkçesinde “сүрөт (süröt):

Alip-Bee'de سۇلۇ (suulu), سۇلۇ (suulu) (44); çağdaş Kırgız Türkçesinde “сулуу (suluu). *Alip-Bee*'de تىۋدون (tiyüdön) (48); çağdaş Kırgız Türkçesinde “тийүүдөн (tiyüüdön)”.

Alip-Bee'de بۇلغارى (bulğarı) (67); çağdaş Kırgız Türkçesinde ve Yudahin Sözlüğü'nde “булгаары (bulğaarı).

Alip-Bee'de بىرۈگۈ (berügö) (51); çağdaş Kırgız Türkçesinde “берүүгө (berüügö).

Alip-Bee'de كەچە (keçe) (72); çağdaş Kırgız Türkçesinde “кечее (keče)”.

Alip-Bee'de وپاس (opas) (72); çağdaş Kırgız Türkçesinde “оопас (oopas)”.

Alip-Bee'de ارچىپ (erçip) (74, 83), çağdaş Kırgız Türkçesinde “eerçip (eerçip)”.

Alip-Bee'de ماعا (maağa) (74); çağdaş Kırgız Türkçesinde “мага (mağa)”.

Alip-Bee'de بىرۈلۈر (birölör) (74); çağdaş Kırgız Türkçesinde “бирөөлөр (biröölör)”.

Alip-Bee'de بۇرۇسۇن (buurusun), بۇرۇسۇن (burusun). Bu sözcüğün yazılımlında yanlışlık olmadığı kanaatindeyiz. *Alip-Bee*'de orta hece ünlüsü muhafaza edilmiştir (70, 76); çağdaş Kırgız Türkçesinde “буурсун (buursun)”.

Alip-Bee'de ارعاچى (urğaçı) (82); çağdaş Kırgız Türkçesinde “ургаачы (urğaaçı)”.

Alip-Bee'de قورو (qoro) (82); çağdaş Kırgız Türkçesinde “короо (qoro)”

Alip-Bee'de سامور (samor) (82); çağdaş Kırgız Türkçesinde “самоор (samoor)”.

Alip-Bee'de البېبە (Alip-Bee), البېبە (Alip-Bee) (1, 83). Kitabın adında bile iki türlü yazılım tespit edilmiştir. Çağdaş Kırgız Türkçesinde “алфавит (alfavit). Artık sözcüğün Rusçası kullanılmaktadır.

7.3. *Alip-Bee*'de “ses” anlamında *tabış* sözcüğü kullanılmaktadır (16). Yudahin'in *Kırgızsko-Russkiy Slovar'* adlı sözlüğünde bu sözcüğün *tabış* ve *tıbış* şekilleri kaydedilmiştir. *Kırgız Tilinin Tüshündürmө Sөzdügü*nde sözcüğün *tıbış* şekli vardır. Çağdaş Kırgız yazı dilinde de bu şekil kullanılmaktadır.

7.4. *Alip-Bee*'de *baş oono* “Temmuz”, *ayak oono* “Ağustos” sözcüklerinde dudak uyumu tamdır. Bu ay adları çağdaş Kırgız yazı dilinde *baş oona*, *ayak oona* şeklindedir. Sözcüklerin *oona* bölümlerindeki son ses /-o/ dudak uyumundan çıkmıştır (25).

7.5. *Alip-Bee*'de *kırbaçı* adı verilen Arap alfabesindeki hemze (ء), ince sıradan ünlü bulunan sözcüklerden önce konulup, onları kalın sıradan okunması gerekenlerden ayırmaktadır. Kırgızların Kiril alfabesine geçmesiyle *kırbaçı* sözcüğü tarihteki yerini almış, bir daha bu terim kullanılmamıştır (26).

7.6. *Alip-Bee*'de *çabıyakey* “kırlangıç” olarak yazılan sözcük, çağdaş Kırgız yazı dilinde son hecedeki ince ünlünün etkisiyle, iki ve üçüncü hecesi kalın sıradan ince sıraya geçmiştir: *çabıyekey*(35).

7.7. *Alip-Bee*'de kullanılan bazı sözcükler çağdaş Kırgız yazı dili sözlüklerinde yoktur. Bunlardan bazılarını ağız sözlüklerinde bulduk:

Cıncır “zincir” (37); *çokolok* “tepe, hüyük” (37); *şalgam* “şalgam” (51); *papalaç* “bir oyun adı” (54); *kıbıkta* “çiselemek -yağmur için-” (55); *ceçeyke* “birlik, topluluk, cemiyet” (62); *töşü* “demir dövme için kızgın demirin altına konulan demir blok.” (72); *nama, iyden* “zemin, yer” (74); *içkensi* “içmek, bir şey içmek istemek” (79); *üksüz* “sirke” (79); *kezek* “taşlaşmış toprak, çamur” (81).

7.8. *Alip-Bee*'deki bazı sözcüklerin farklı yazılımı, yazım yanlışlarından doğmuştur:

Alip-Bee'nin 43'üncü sayfasında Kırgız Türkçesinde “ağaç” anlamına gelen *cığaç* sözcüğü *çığaç* şeklinde /ç/li olarak yazılmıştır. Aynı sözcük 53'üncü ve 67'nci sayfalarda *cığaç* şekliyle geçmektedir. Çağdaş Kırgız yazı dilinde de /c/li yazılan sözcüğün /ç/li şekli matbaa hatasından kaynaklanmıştır, düşüncesindeyiz.

Arapçadan alınan “öğretmen” anlamındaki مؤعاللیم (muğallım) sözcüğü 70'inci sayfada çift /ll/ ile yazılmış, 71'inci sayfada tek /l/ ile yazılmış: مؤعاللیم (muğalım). Bu da matbaadan kaynaklanan bir farklılıktır.

Kırgız Türkçesinde “sıcak” anlamına gelen ıسسیق (ıssık) sözcüğü 61'inci sayfada çift /ss/ ile yazılırken, sayfa 61'inci, 76'nci sayfada ıسسیق (ıssık) olarak tek /s/ ile yazılmıştır. Çağdaş Kırgız yazı dilinde *ıssık* şekli kullanılan sözcüğün doğru yazılımı da bu olmalıdır.

Alip-Bee'nin 39'uncu sayfasında چۇقۇلۇق (çuçuluğ) şeklinde yazılan sözcüğün sözlüklerdeki şekli چۇقۇلدۇق (çuçulduk)'tur. Dizgide /d/ sesini karşılayan harf unutulmuş olsa gerektir.

Alip-Bee'nin 77'nci sayfasında *silerge* sözcüğünün imlâsında yanlışlık yapılmış ve sözcük سيلرگو (silergö) şeklinde yazılmıştır.

7.9. *Alip-Bee*'deki iki sözcüğün çağdaş Kırgız yazı dilindeki sözlüklerden farklı olduğunu tespit ettik. Metinde sadece bir yerde kullanıldıkları için, bu farklılığın imlâdan mı yoksa gerçekten sözcüklerde seslik değişmeler mi oluştuğu konusunda kesin bir yargıya varmak güçtür.

Alip-Bee'de كۆلدөтүп (kööldötüp) (72); çağdaş Kırgız Türkçesinde “күүлдөтүп (küüldötüp)”.

Alip-Bee'de بۇركەنيپ (bürkenip)(69); çağdaş Kırgız Türkçesinde “бүркөнүп (bürkönüp)”.

7.10. *Alip-Bee*'de birden fazla imlâ ile yazılmış, çağdaş Kırgız yazı dili sözlüklerinde de farklı kullanımları kaydedilmiş sözcükler şunlardır:

Alip-Bee'de دeyire (deyire), دeyre (deyre) (76); çağdaş Kırgız Türkçesinde “дейре (deyre)”.

Alip-Bee'de қала (qala), қалаа (qalaa) (74); çağdaş Kırgız Türkçesinde “кала (qala), калаа (qalaa)”.

7.11. Arabayev, *Alip-Bee*'nin 67'nci sayfasında: “...*Kebez bizdin Türkisten'de çıgat...*” cümlesini kullanıyor. Bu ibare, dönemin entelektüelinin toplumuna ve bulunduğu coğrafyaya bakışı açısından çok önemlidir. Kitabın ilk hazırlandığı yıllarda (1924-25) Türkistan ASSR'sine bağlı bir eyalet olan Kırgızistan'da doğmuş bir Kırgız olan İşenaalı Arabayev, Batılı oryantalistlerin sonradan “Central Asia (Orta Asya)” olarak değiştirdikleri Türkistan adını kullanmaya devam etmektedir. Kırgız bir aydının bütün Türkistan'ı ve elbette bu bölgede yaşayan Türk halklarını “*bizdin Türkisten (bizim Türkistan)*” diye sahiplenmesi, bugünkü Türkistanlı pek çok aydını düşündüğümüzde dikkate değer bir ibare olmaktadır.

7.12. Rusçada kişilerin soyadlarında kullanılan “-ov, -ova” takısının *Alip-Bee*'nin yazıldığı yıllarda, henüz Rus olmayan milletlerin soyadlarında zorla kullanılmadığını görüyoruz: *Z. Musa Uulu, I. Sıdıq Uulu* (68).

7.13. *Bir-ki üç* (70). Konuşma dilinde “bir, iki, üç” sayma sayılarını hızlı bir şekilde söylediğimizde, arada kalan “iki” sayısının ilk ünlüsü düşürülür. Kitapta bu ses olayının yazıya geçirildiğini görüyoruz. Çağdaş Kırgız yazı dilinde bu özellik yazıda gösterilmez.

V. ALİP-BEE'DE GEÇEN FARŞÇADAN ALINMA SÖZCÜKLER

1. *Alip-Bee* kitabında kullanılan sözcüklerin 77'si Farsça sözcüklerle veya onların yardımıyla oluşturulmuştur. Bu sözcüklerden 62'si köken itibarıyla Farsçadır. Farsça sözcükler Kırgız Türkçesine geçerken bazı ses değişikliklerine uğramışlar, fakat genellikle anlamlarını korumuşlardır.

2. *Balçeçek*, *den sooluk* örneklerinde Türkçe ve Farsça isimlerden birleşik isim türetilmiştir. *Candan toy-*, *dem al-*, *dem ur-*, *rancıt-* (<*renc+it-*>), *şak şak bol-* gibi birleşik fiillerin, isim tarafı Farsça, yardımcı fiil tarafı Türkçedir. *Cumuşker* sözcüğünde Türkçe köke Farsça *+ker* eki getirilerek türetilen yeni bir isim vardır. *Danduu*, *tuşumduş*, *egerde* gibi sözlerde ise Farsça köke Türkçe ek getirilerek yeni bir sözcük türetilmiştir. *Ması-kepiç* örneğinde Arapça-Farsça sözcükler, yeni bir birleşik isim oluşturmuştur. *Çaynek* sözcüğünde Çince *çay* sözcüğüne Farsça + **نک** eki getirilerek yeni bir sözcük yapılmıştır.
3. Farsça sözcükler Kırgız Türkçesinde kullanılırken genellikle asıl anlamlarını korumuşlardır. Fakat *balçeçek* sözcüğünde, **چچک** sözünün anlamı kısmen kaybolmuştur.
4. **گنج** (*gene*) sözcüğü Farsçadaki anlamına ilave anlamlar katmıştır. Farsçada “hazine, define” anlamına gelen sözcük, Kırgız Türkçesinde “mal, mülk, zenginlik, bolluk” anlamlarına da gelmektedir.
5. Kırgız Türkçesine *bür* olarak giren Farsça **پور** (*pür*) sözünün anlamı değişmiştir. Asıl anlamı “oğul” olan sözcük, Kırgız Türkçesinde “taze yaprak, tomurcuk” anlamlarını ifade etmeye başlamıştır. Farsça **چادر** (*çāder*) sözcüğünün anlamı da değişmiştir. Sözcüğün asıl anlamı

abdan < آبادان “ābādān”	“çok, fazla, ziyadesiyle.”
ar < هر “her”	“her.”
ara < اره “erre”	“testere, bıçkı.”
arzan < ارزان “erzān”	“ucuz; kolay.”
baa < بها “bahā”	“değer, fiyat, paha.”
badirañ < بدرنگ “bād-reng”	“salatalık.”
bağ < باغ “bāg”	“bağ.”
bağ < بخت “baht”	“baht, hayat, ömür.”
bağça < باغچه “bāg-çe”	“bahçe.”
bağta < پخته “puhte”	“pamuk.”
bal çeçek < bal+چگ “çeçek”	“bal arısı kovanı.”
bazar < بازار “bāzār”	“pazar.”
beçara < بیچاره “bī-çāre”	“zavallı, biçare, yardıma muhtaç.”
beyşembi < پنجشنبه “penc-şenbih”	“perşembe.”
bul < پول “pūl”	“mal, mülk; para; meta.”
burç < برج “burc”	“köşe.”
bür < پور “pūr”	“taze yaprak, tomurcuk.”
caki < ياكه “yāki”	“veya, öyleyse.”
can < جان “cān”	“can; canlı.”
	candan toy- : “canından vazgeçmek.”
ce < يا “yā”	“yâ, yahut, veya.”
cekşembi < يكشنبه “yek-şenbih”	“pazar.”
cincir < زنجير “zincir”	“zincir.”
cumuşker < cumuş+کر “ker”	“işçi.”
çarşembi < چهارشنبه “cehār-şenbih”	“çarşamba.”
çadır < چادر “çāder”	“çatı.”
çaynek < çay+ناك “nāk”	“çaydanlık.”
çeç < چچ “çeç”	“ayıklanmış hububat; beş parmaklı anadut; harmanda verilen ziyafet.”
çini < چینی “çinī”	“porselen fincan, çini.”
çırağ < چراغ “çerāg”	“lamba; ışık; mum, kandil.”
çömüç < چومه “çumçume”	

den sooluk < تن “ten”	<i>dem ur-</i> “çöreklenmek; ortama konmak, havaya hâkim olmak.”
dubal < دیوار “dīvār”	“sağlık, vücut sağlığı.”
durus < درست “dürüst”	“duvar, çit.”
düken < دکان “dükkân”	“doğru.”
düyşömbü < دوشنبه “dü-şenbih”	“dükkân, market.”
eç < هېچ “hîç”	“pazartesi.”
egerde < اڭر + de “eger”	“hiç.”
işembi < شنبه “şenbih”	“eğer.”
ķamın < غمین “gamîn”	“cumartesi.”
	“hazırlık; gam, endişe.”
kedey < گدای، گدا “gedāyī, gedā”	Ķamın kıl- : “hazırlık yapmak.”
kenç < گنج “genc”	“fakir, züğürt.”
ķırman < خرمن “ħarmen”	“zengin, bol; zenginlik, bolluk; mülk hazine.”
kōr < گور “gūr”	“harman, harman yeri.”
Ķuday < خدای “Ķudāy”	“mezar, kabir.”
ķuy < خوی “ħūy”	“Allah, Tanrı.”
kül < کل “gül”	“huy, karakter, tabiat.”
kürüç < گورنچ “gūrenc”	“çiçek.”
ması-kepiç < ماست + ماست “mest-kefş”	“pirinç.”
mıķ < مېخ “mīḥ”	“mest ve onun dışını saran naylon ayakkabı.”
naçar < ناچار “nā-çār”	“çivi, mih.”
nim < نم “nem”	“kötü, harap; zayıf, bitik.”
önör < هنر “hūner”	“nem.”
par < پر “per”	“hüner, beceri; sanat, zanaat.”
para < پاره “pāre”	“yelek, kuş tüyü.”
	“parça, bölüm.”
	teğirmendin parası: “değirmenin parçaları, çarkın kolu, kanadı.”
piyaz < پیاز “piyāz”	oro-pare < oro + پاره: “gruplar hâlinde; parça bölük.”
pul < پول “pūl”	“soğan.”
ras < راست “rāst”	“para.”
rancituu < رنج + it- “renc”	“doğru, hakiki.”
sabiz < سبز “sebz”	“rencide etmek.”
sebet < سېد “seped”	“havuç”
	“sele, sepet.”

sirke < سرکه “sirke”	“sirke.”
sorpo < شربا “şorbā”	“çorba.”
şak < چاگ “çāk”	“ayrılmış, parça, yan; yarık, yırtık.”
	şak şak bol- : “yarılmak, yarıklara ayrılmak.”
şakirt < شاکرد “şākird”	“talebe, çırak.”
şalgām < شلغم “şelgām”	“şalgām.”
şeyşembi < سه شنبه “se-şenbih”	“salı.”
taar < تغار “tağār”	“kaba yünlü kumaş.”
tastorxon < دستارخون “destār-ḥān”	“sofra bezi.”
tuḫm < تخم “tuḫm”	“soy, sop; tohum.”
tuḫmduḫ < تخم+لۇخ “tuḫm”	“tohumluk, tohum olması için ayrılan hububat.”

VI. ALİP-BEE’DE GEÇEN ARAPÇADAN ALINMA SÖZCÜKLER

1. *Alip-Bee*’de Arapça kökenli kelimelerin sayısı 64’tür. Bu sözcüklerden 52 tanesi, herhangi bir yapım eki almadan fakat Kırgız Türkçesi ses özelliklerine uygun bazı değişimlere uğrayarak metinde yer almıştır.
2. *Aman+dık, kamdan+dık kızmat+çı, mal+çı* sözcüklerinde, Arapça sözcüklere Türkçe isimden isim yapım ekleri getirilerek yeni isimler türetilmiştir. *Qasıyet+tü, layık+tuu* örneklerinde Arapça isimlerin Türkçe eklerle sıfatlaştırıldıkları tespit edilmiştir. *Azır+da-, azır+da-n-, dayar+da-, kam+da-* sözcüklerinde ise Arapça isimlerden Türkçe ekler yardımıyla yeni fiiller türetilmiştir.
3. *Amandık sura-, ayran kıt-, coop ber-, kağazğa tüşür-, nöömöt küt-, ubada kıt-* örneklerinde, Arapça isimlerin Türkçe yardımcı fiiller yardımıyla birleşik fiil yapımında kullanıldıkları görülmektedir.
4. *Bay-manap* örneğinde Türkçe ve Arapça; *ması-kepiç* örneğinde ise Arapça ile Farsça isimlerden, yeni birleşik isimler meydana getirilmiştir.
5. “Perşembe gününden sonra gelen günün adı; toplanma” anlamlarına gelen Arapça جمع (cum’a) sözcüğü Kırgız Türkçesinde “hafta” anlamını da karşılamaktadır. Öte yandan “toplanma” anlamı Kırgız Türkçesinde kullanılmamaktadır. Böylelikle sözcük hem yeni bir anlamı karşılamış, hem de var olan anlamlarından biri artık kullanımdan düşmüştür. Bir yandan anlamı genişlerken, öte yandan anlam daralması yaşamıştır.
6. Arapçada قلعه (qal’a) sözcüğü “kale, hisar” anlamındayken, Kırgız Türkçesine “şehir, kent” anlamıyla kullanılmaktadır. Bu nedenle sözcük anlam değişmesine uğramıştır. Bu değişimde, Türklerin hafızalarındaki “kurgan” sözcüğünün taşıdığı anlamın etkisi olduğu düşünülebilir.

7. *Ƙamda-*, *Ƙamdandık* sözcüklerinin köklerini oluşturan Arapça غم (ğam) sözcüğünün anlamı “keder, tasa, kaygı, dert”tir. Bu kökten türetilen fiillerin anlamı Kırgız Türkçesinde “hazırlamak” ve “hazırlık, tedbir alma” şeklindedir. Türetilen fiillerin anlamı, Arapça *ğam* sözcüğünün anlamına bağlıdır.
8. Arapça حیثیت (haysiyet) sözcüğünden türetilen “kasiyettü” sözcüğü, Kırgız Türkçesinde “kutsal” anlamına da gelmektedir. Bu açıdan sözcük anlam genişlemesine uğramıştır.
9. لایق (lâyıq) sözcüğüne +lı eki getirilerek türetilen yeni sözcüğün anlamı ile Arapça sözcüğün anlamı aynıdır. Bu yapıda Kırgız Türkçesindeki /l/ ekinin anlama kattığı yeni bir şey yoktur ve sıfır fonksiyondadır.
10. Arapçada “büyük kadı, âlim; medrese talebesi” gibi anlamlara gelen ملا (mollâ) sözcüğünün anlamı Kırgız Türkçesinde “öğretmen, öğretici” olarak değişmiştir.
11. Arapça صورت (şuret) sözcüğünün “biçim, görünüş; tarz, yol, çare” gibi anlamları vardır. Bu sözcük Kırgız Türkçesine sadece “resim” anlamında girmiş, anlam daralmasına uğramıştır.
12. شمال (şimâl) sözcüğü “sol yan, kuzey” anlamlarında iken, Kırgız Türkçesine “sert esen soğuk rüzgar; rüzgar” anlamlarıyla girmiş; anlam değişmesine uğramıştır.
15. *Alıp-Bee’deki Arapçadan Alınma Sözcüklerin Listesi:*

aba < هوا	“hevâ”	“hava.”
adam < آدم	“âdem”	“kişi, adam, insan.”
aqıl < عقل	“aql”	“akıl, us.”
amal < عمل	“amel”	“faaliyet, hareket, iş.”
<i>Alıp-bee</i> < الفبا	“elif-bâ”	“elifba, alfabe; alfabe öğreten kitap.”
amandıq < امان + لىق	“emân”	“selamlaşma, hâl hatır sorma.”
		<i>Amandıq sura-</i> : “selamlaşmak; hâl hatır sormak.”
Arap < عرب	“arab”	“Arap.”
asil < اصیل	“aşıl”	“asil, yüzce, soylu.”
asköriy < عسكرى	“askerî”	“askerî, askere ait.”
aspap < اسباب	“esbâb”	“alet, teçhizat.”
ayran < حيران	“hayrân”	<i>ayran kıl-</i> : “hayrete düşürmek, şaşırtmak, (aklını) karıştırmak.”
azır < حاضر		

cuma < جمعه “cum‘a”	“bir hafta.”
dayarda- < نيار +la- “teyyār”	“hazırlamak.”
depter < دفتر “defter”	“defter.”
dıyқан < دهقان “diḥqān”	“çiftçi.”
қағаз < كاغز “kāğaz”	“kağıt.”
	қағазға түшір- : “kağıda çizmek, yazmak.”
қала, қалаа < قلعه “qal‘a”	“şehir.”
қалық < خلق “ḥalq”	“halk, ahali.”
қамда- < غم +la “ḡam”	“hazırlamak.”
қамдандық < غمدان +лық “ḡamdān”	“hazırlık, tedbir alma.”
қамыр < خمير “ḥamīr”	“hamur.”
қant < قند “qand”	“şeker.”
қasiyettü < حيايتت +li “ḥaysiyyet”	“kutsal; haysiyetli.”
қat < خط “ḥaṭṭ”	“mektup.”
kendir < كندير “kendīr”	“kenevir, kendir bitkisi.”
қызmatçı < خدمت +чы “ḥidmet”	“işçi, amele; hizmetçi.”
kitep < كتاب “kitāb”	“kitap.”
layıqtuu < لايق +lı “lāyıq”	“lâyık, uygun, münasip.”
maal < مائل “mā‘il”	“-e yakın, e doğru; andırır, benzer”
malım < معلوم “ma‘lūm”	“malum, bilinen, açık.”
maқul < معقول “ma‘qūl”	“olur, tamam; makul.”
mal < مال “māl”	“büyükbaş ve küçükbaş evcil hayvanlar.”
malçı < مال +чы “māl”	“büyükbaş ve küçükbaş evcil hayvanları güden çoban.”
ması-kepiç < ماست + كفش “mest-kefş”	“mest ve onun dışını saran naylon ayakkabı.”
may < مایع “māi”	“yağ.”
mektep < مكتب “mekteb”	“okul.”
moldo < ملا “mollā”	“öğretmen.”
muғallım < معلم “mu‘allim”	“öğretmen.”
nasaat < نصيحت “naṣiḥat”	“ders; nasihat, öğüt.”
nōömöt < نوبت “nevbet”	“nöbet.”
	nōömöt küt- : “nöbet beklemek.”
ökümöt < حکومت “ḥükümet”	“idare, yönetim, hükümet.”
ömür < عمر “ömr”	“ömür.”
payda < فائده “fā‘ide”	“fayda, yarar.”
sabaқ < سبق “sebaқ”	“ders.”
salam < سلام “selām”	“selam.”

sayır < سير “seyr”	“seyir, seyretme, uzaktan bakma, gözleme; yürüme, yürüyüş, gitme, yolculuk.”
sayran < سيران “seyrān”	“gezinti; seyretme.”
süröt < صورت “şüret”	“resim.”
şamal < شمال “şimāl”	“rüzgar, sert esen soğuk rüzgar.”
tabaḡ < طبقه “ṭabaḡa”	“top, deste; kat, katman.”
tabaḡ < طبق “ṭabaḡ”	“küçük tava.”
tap < تبعه “teb’a”	“muayyen bir içtimai tabaka, sınıf.”
tartip < ترتيب “tertib”	“tertip, düzen.”
ubada < وعد “va’d”	“söz, vaat.”
	ubada ḡıl- : “söz vermek; sözleşe yapmak.”
ubaḡıt < وقت “vaḡıt”	“vakit, an, zaman.”
zarar < ضرر “zarar”	“zarar, ziyan.”

VII. ALİP-BEE’DE GEÇEN RUSÇADAN ALINMA SÖZCÜKLER.

1. *Alip-Bee*’de 51 tane Rusçadan alınan sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerden sadece bir tanesi Kırgız Türkçesindeki ek yardımıyla, türemiş sözcük sınıfına girmektedir. Diğerleri çeşitli ses değişimleriyle Kırgız Türkçesine yalın şekilde girmişlerdir.
2. Rusça октябрь (oktyabr) ismine Kırgız Türkçesindeki *+lık* isimden isim yapma eki getirilerek yeni bir isim türetilmiştir: *öktöbürlük* (< октябрь +lık). Rusçada aynı anlama gelen октябрьят (oktyabryat) sözcüğü de vardır. Çağdaş Kırgız Türkçesinde *öktöbürlük* yerine октябрьят kullanılmaktadır. Fakat *Alip-Bee*’nin yazıldığı yıllarda sözcük Kırgız Türkçesindeki “dudak uyumu”nun etkisiyle *öktöbürlük* şeklini almıştır.
3. Rusçaya Batı dillerinden geçen телефон (telefon) sözcüğü *Alip-Bee*’de iki farklı şekli karşımıza çıkmaktadır: *tılfon*, *tilipun*. Aynı şekilde “eylül” ayının adı olan сентябрь (sentyabr) da *Alip-Bee*’de *sentebir* ve *sıntabır* olarak yazılmıştır. Rusça машина (maşına) sözcüğü *Alip-Bee*’de üç değişik imlâ ile yazılmıştır. Genelde bu sözcük ماشينه (maşine) şeklinde yazılırken (61, 70, 71, 76 vd.), 45’inci sayfada ماشينا (maşına) olarak yazılmıştır. Ayrıca 80’inci sayfada ماشينا (maşına) şeklinde farklı bir yazılımı daha vardır. Kitapta bu sözcüklerin değiştirilmiş iki şeklinin de kullanılması, yazarın tasarrufunda bir keyfiyet değışilse, o dönemde iki farklı şeklin de kullanıldığının delilidir.
4. Kırgız Türkçesi /f/ sesini genellikle /p/ sesine dönüştüren bir lehçe olduğu için телефон (telefon) sözcüğünün *tilipun* şeklini alması Kırgız Türkçesine daha uygun bir değışiklikler. Fakat сентябрь (sentyabr) sözünün *sentebir* şekline mi yoksa *sıntabır* şekline mi daha yakın olduğu konusunda bir hükme varamayız. Zira her iki şekil de kalınlık-incelik uyumuna sokulmuştur.

5. Metinde iki tane kişi adı geçmektedir. Bunlardan biri olan Ленин (Lenin), ünlü uyumuna sadık olduğu için herhangi bir değişime uğramadan Kırgız Türkçesinde kullanılmıştır. Fakat Николай (Nilolay, “son Rus Çarı”) adı, ünlü uyumunu bozduğu için Kırgız Türkçesi tarafından uyuma sokulmuş ve *Nikeley* şeklini almıştır.
6. Rusça sözcüklerin hemen hepsi hiçbir anlam değişmesine, daralmasına veya genişlemesine uğramadan *Alıp-Bee*’de kullanılmıştır. Bunun nedeni, Rusça sözcüklerin henüz Kırgız Türkçesine yeni alınıyor olmalarıdır. Alıntı sözcüklerde anlam değişmeleri olması için genellikle uzun bir süre geçmesi gerekir.
7. *Alıp-Bee*’deki Rusça sözcüklerin en ilginç tarafı, Kırgız Türkçesinde kullanılırken uğradıkları ses değişmeleridir. Çağdaş Kırgız yazı dilinde bu sözcüklerin hemen tamamı herhangi bir değişime uğramadan Rusçadaki hâleriyle kullanılmaktadır. Hâlbuki 1926’da bu sözcükler, aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, tamamen Kırgız Türkçesinin ses yapısına uydurulmuş olarak telaffuz edilmiş ve yazıya geçirilmiştir. Eğer değiştirilmiş şekiller bugün de aynen kullanılsaydı, artık bu sözcüklerin Kırgız Türkçesine ait olduğu söylenebilecekti. Fakat bu hâleriyle hâlâ Rusça sözcükler olarak kalmışlardır. Öte yandan, sözcüklerin asıllarına uygun telaffuzu alfabeyle de etki etmiş; bugün Kırgız Türkçesinin yazılımlı için hiç de gerekli olmayan “и, ш, я, ю, ф” harfleri ve “ь, ь” işaretleri Kırgız alfabesine girmiştir. *Alıp-Bee*’nin basıldığı 1926 yılına göre bugünkü Kırgız yazı dilinin Rusça karşısındaki durumunu, Rusçanın zorunlu eğitim dili olarak Kırgızistan’da yıllarca uygulanmasına ve bu uygulamalar neticesinde şimdiki yaygın kullanımıyla açıklayabiliriz. Hatta bu ifadeyi biraz daha masum olmaktan çıkarıp, emperyalist dil politikalarının Kırgız Türkçesini Rusça karşısında zayıf düşürdüğünü söyleyebiliriz.
8. Kırgız Türkçesine giren Arapça ve Farsça sözcüklerden farklı olarak, Rusça sözcüklerin o dönemde Kırgızistan ve Kırgızlar için yenilikler ihtiva eden şeyleri karşılayan isimler olduğunu görüyoruz. Bu yeniliklerin bir kısmı sosyalizm ve sosyalizmle gelen uygulamalara ait ifadelerdir: *ar-tel, atret, intrnatsiyanal, kemsemöl, keperetip, çulup, Lenin, Nikeley, öktöbürlük, partiya, piyener, sayuz*. Ay adlarının dışında dikkat çeken diğer adlar teknolojik yeniliklerle Kırgız Türkçesine giren sözcüklerdir: *iliktir, lom, maşına (maşına, maşine), pabrik, put, tılfon, tılıpun, traktur, tiligirem, zoot*. Bazı yiyecek isimleri dışındakilerin çoğu eğitim öğretimle ilgili sözcüklerdir: *cornal, diklamatsiya, gezit, ispiptekil, çalıstoç, çarındaş, kinege, parta, ret, üstöl*.
9. *Alıp-Bee*’deki Rusçadan Alınma Sözcüklerin Listesi:
ağus < август	“avgust”	“ağustos.”
aprel < апрель	“aptel”	“nisan.”
ar-tel < артель	“artel”	“zanaatçılar birliği.”
atret < отряд	“otryad”	“ekip, takım; birlik.”
canbar < январь	“yanvar”	“ocak ayı.”

cornal < журнал	“jurnal”	“dergi.”
dekebir < декабрь	“dekabr”	“aralık.”
diklamatsiya < декламация	“deklamatsiya”	“ezberden okuma, tumturaklı konuşma.”
gezit < газет	“gazet”	

\$ 0 - 9
1 1 59 à, à,
6, B * \$ #5 # à.6
; \$ # " ! - \$ > 1
* - \$, 1 # - \$ \$
\$ \$ # # \$,
\$ È \$ \$ 1 2 \$
B > 1 , * \$,
1 \$
% , > 1 4* #
, - # > 1 B
- > 1 -
\$ B #
& \$ "iqWCZVÓ, 1 "mCpQH, " `wqWHCWDÓ, " GÛDÓ,
" `HvDÓ
B > 1 , #
1 \$ # #2 B 1 00
- B 4 # & " VÒi, " `vÛP, \$ "
ECZVGW
/ , * # \$ #
) +,) + # á
\$
, # &) + 5/=62 # ')# 1 + 5. 62 ()\$ + 5."62 (\$ () â + 5..62 #) -
1 \$ + 5=%62 ,) , + 5="62
) , \$ # + 5=@62) + 5=@6
k # \$ # 1 \$ 1
- k \$ \$ -
\$
" > 1 f \$ \$ 1 # - 9
1 , * B * * 1 \$
1
\$ 0 \$ \$ \$ 4
* # * \$ &
k \$ 5> 1 \$ 6 - # , \$
1 \$ * 2

- b. Kırgız ses özelliklerine göre düzenlenmiş yeni Arap harfli alfabenin daha yeni deniyor olması ve kullanma yeniliğinden kaynaklanan hataların çokluğu;
- c. Eski alfabe geleneğine alışmış kişilerin, yeni düzenlemelere henüz uyum sağlayamamış olmaları.

6.

NOTLAR

- 1 Bu eserin “*Batı Türkistan*” (121-147) alt başlığında ve eserin 2. bölümündeki “*Cezalandırılan air, Yazar ve Türkologlar*” bölümünün “*Sovyetler Birli'inde*” (249-371) alt başlığında, bütün Türkistanlı aydınlarla beraber Kırgız edebiyatının kurbanları ile ilgili belgelere dayandırılmış trajik gerçekleri bulabilirsiniz.
- 2 Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi-1’de sadece “Adabiy Letopis’ (Edebiyat Tarihi)” (792-819) başlıklı kronolojik sıralamada Arabayev’in adına rastlamak mümkündür.

KAYNAKLAR

- Arabayev, E. **Alip-Bee**, Kırgızistanın Ökü-möt Masnasöz Tölümü, Pişpek, 1926.
- Bayciyev, M. “Manas Destanı Kalbimin Ağrısıdır” (Manas Destanı’nın Son Sözü), **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (Çev. Doğan Çarpınar) Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Şişkek, 2004.
- Çuran, Ahmet. **Kurşunlanan Türkoloji**, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007.
- Cigitov, Salican. “Kırgız Sovet Edebiyatının Carılışı, Calpı Tarihiy Cana Madanıy Şarttar, Poeziya, Proza, Dramaturgiya”, **Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi-I**, İlim Masması, Frunze, 1987: 31-99.
- Dykanov, K. **Kırgız Tilinin Tarihunan**, “Mektep” Masması, Frunze, 1980.
- Divanü Lûgat-it-Türk Dizini** Ankara: TDK Yayınları, 1972.
- Gültek, Vedat. **Rusça-Türkçe Sözlük**, Ankara: İlim ve Sanat Yayınları, 2004.
- İdirisov, S. “Kitaylık Kırgızdarın Adabiy Tili”, **Kırgız-Türk “Manas” Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkoloji Bölümü Doktora Tezi**, Şişkek, 2007.
- Karasayev, H. K. **Orfografiyalık Sözdük**, “Sovetskaya Entsiklopediya”, Frunze, 1983.
- Karasayev, H. K. **Özdöştürülgön Sözdör**, Sözdük, Frunze, 1986.
- Kasapoğlu-Çengel, Hülya. **Kırgız Türkçesi Grameri, Ses ve Şekil Bilgisi**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası (Redaktörler: S. Kudaybergenov, A. Tursunov, C. Sıdkov), “İlim” Masması, Frunze, 1980.

Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi-1 “İlim” basması, Frunze, 1987.

Kırgız Sovet Entsiklopediyası. (Baş Redaktör: N. Ö. Oruzbayeva) Kırgız SSR İlimler Akademiyası, Kırgız SSR Masması, Poligrafiya Cana Kitep Sooda İşteri Boyunça Mamalektetik Komiteti, Frunze, 1983.

Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sözdüğü. (Redaktörler: E. Abduldayev, D. İsayev), “Mektep” basması, Frunze, 1969.

Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sözdüğü, C-I (Redaktörler: E. Abduldayev, D. İsayev), “Mektep” basması, Frunze, 1984.

Parlatır, İsmail. **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Yargı yayınları, 2006.

Steingass, Francis Joseph. **A Comprehensive ve Persian-English dictionary, including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature**. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi (2002), C.I, (Proje Yürütücüsü: S. Kemal Tural), Ankara, 1996.

Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

Yudahin, K.K. **Kirgizsko-Russkiy Slovar’**, 1. **Kniga**, “Sovetskaya Entsiklopediya”, Moskva, 1965.

Yudahin, K.K. **Kirgizsko-Russkiy Slovar’**, 2. **Kniga**, “Sovetskaya Entsiklopediya”, Moskva, 1965.

Yudahin, K.K. **Kirgizsko-Russkiy Slovar’**, 1. **Kniga**, “Sovetskaya Entsiklopediya”, Frunze, 1985.

Yudahin, K.K. **Kirgizsko-Russkiy Slovar’**, 2. **Kniga**, “Sovetskaya Entsiklopediya”, Frunze, 1985.

Yudahin, K.K. **Kırgız Sözlüğü, C.I-II** (Çeviren: Abdullah Taymas), Ankara, 1988.